

Suomen Kouluhistoriallisen seuran yleisöseminaari 10.12.2010
“Vapaan Koulutuksen Tukisäätiö - koulujärjestelmän pelastus
vai rapautuminen” Seuraavat kolme esitelmää pidettiin tässä
seminaarissa Tieteiden talossa Helsingissä.

Jaakko Aho

Vapaan koulutuksen tukisäätiön toiminnan lähtökohdat ja strategiset tavoitteet

1970-luku. Koulu kumouksessa

Oltiinko Suomessa siirtymässä sosialismiin?

Kysymys, joka askarrutti ja oli esillä maassamme 1970-luvun alkaessa ja koko vuosikymmenen. Suomi oli ja on länsimainen demokraattisesti hallittu maa. Äänestämällä maata ei sosialistiseksi olisi voitu saada. Oli kuitenkin havaittavissa, että yhteiskunnassa toimi voimia, jotka tulisivat pyrkimään siihen joko poliittisella painostuksella tai väkivalloin kansainvälistä tilannetta hyväksi käyttäen.

Urho Kekkosen arkistotietojen mukaan hänen saamissaan raporteissa kerrottiin, että Neuvostoliiton suurlähettilään Beljakovin saapumisen jälkeen hänen johdolla oli käynnistetty valmistelut vallan siirtämisestä vasemmalle. Beljakovin ohjeiden mukaan se oli tarkoitus toteuttaa taloudellisia vaatimuksia hyödyntäen. Taktiikkaan tuli kuulua kommunistien vaatimuksia vastustavien leimaaminen neuvostovastaisuuden poltin-

merkillä, minkä uskottiin riittävän pelotteeksi. Viktor Vladimirovin muistelmissaan kertoman mukaan Beljakovin mielestä Suomessa oli kypsymässä vallankumouksellinen tilanne. Vladimirovin mukaan Beljakov patisti kommunisteja toimimaan päättäväisemmin sekä omaksumaan tiukan kannan työmarkkinoilla. Hän oli myös vihjaillut neuvostopanssareiden tulosta maahan. Vladimirov itse toimi 1970-luvulla lähetystöneuvoksena sekä ministerineuvoksena. Ennen diplomaatturaansa Vladimirov oli toiminut sabotaasin ja salamurhaosaston päällikkönä Neuvostoliitossa. Hän oli myös KGB:n edustaja Suomessa, joten mies tiesi mistä puhui. Näin siis Urho Kekkosen kirjaamien tietojen mukaan. Kaikesta päätelleen äärivasemmistomme valmistautui luokkasotaan ja maan yhteiskuntajärjestelmän muuttamiseen.

Tavallisella kansalaisella ei tietenkään voinut olla kovin paljon tietoa tuollaisista taustoista. Ilmassa oli huhuja, tiedonsirpaleita ja ennen kaikkea tarkoituksellista vasemmistolaista uhoa. Se mikä oli ilmeistä, oli, että maahan oltiin rakentamassa suunnitelmallisesti pelon ja kyyristelyn ilmapiiriä aitoon marxilaisleniniläiseen tyyliin.

Vuoden 1972 vaalit muodostuivat sosialidemokraattisessa puolueessa vedenjakajaksi. Puolue nousi suurimmaksi eduskuntaryhmäksi, ja se vahvisti asemaansa hallituspuolueena. Porvareilla säilyi kuitenkin edelleen enemmistö. Tosin poliitikot oli opetettu yleisillä syillä karttamaan sanaa porvarillinen ja aivan erityisesti sanaa oikeistolainen. Opittiin puhumaan sosialisteista ja ei-sosialisteista. Jos leimauduit porvariksi, tulkittiin se Beljakovin opetuksen mukaan neuvostovastaisuudeksi.

Tehokasta aatteen mukaista ehdollistamista. Sitä leimarkirvestä opittiinkin hyvin nopeasti käyttämään poliittisten kilpailijoiden ja toisinajattelijoiden teilaamiseksi sekä politiikassa että virkapaikoilla. Käytännössä tämä johti valtiohallinnossa selvään virkakieltoon kokoomuslaisten ja yleensä

oikeistolaisiksi leimattujen osalta. Tästä kokoomuksen Ilkka Suominen totesi jälkeenpäin arvionaan, siinä vaiheessa, kun kokoomus oli selvinnyt poliittiselta korpivaellukseltaan taas hallituskelpoiseksi: “nykyisistä kokoomuslaisista saattaa tuntua omituiselta, että kokoomus eristettiin täysin kaikista valtiohallinnon tiedoista. Kukaan ei oikein uskaltanut edes seurustella kokoomuslaisten kanssa. Kun sitten vuonna 1987 pääsimme hallitukseen, kellareista alkoi kömpiä virkamiehiä, jotka vakuuttivat olleensa koko ikänsä kokoomuslaisia”.

Mihin virta sosialidemokraattisessa puolueessa vei? Suunta määriteltiin XXIX:ssä puoluekokouksessa kesäkuussa 1972. Kokouksessa Kalevi Sorsa julisti puolueen tavoitteeksi sosialistisen Suomen. Kun tähän lisättiin vielä viittaus sosialistiseen internationalistiseen luokkasotaan, ei jäänyt epäselvyyttä siitä, että luokkasota oli julistettu samalla Suomessa kaikilla yhteiskunnan alueilla. Kalevi Sorsan julistus oli historiallinen. Ensimmäisen kerran historiassaan puolue totesi päämääränsä näin. Koulutuspolitiikka tulisi olemaan tuossa tavoitteessa yksi painopistealue.

Vaalien tulos nosti puolueessa uuden selvästi radikaalin nuorten sukupolven johtotehtäviin. Aiemmasta poiketen puolueessa omaksuttiin marxilaisleniniläisiä painotuksia puheissa ja luokkataisteluhenki. Puolueessa määrääväksi nouseva suunta ja painotukset tulivat esille vaikkapa siinä kun Paavo Lipponen, Erkki Liikanen ja Ulf Sundqvist vaativat eduskunnassa kaiken Neuvostoliittoa arvostelevan lehtikirjoittelun kriminalisoimista! Ajatelkaapa, jos tänä päivänä kansanedustaja eduskunnassa vaatisi vastaavaa joidenkin aiheiden osalta. Mikäpä olisi vaikutus? Eiköhän tuollainen ollut osoitus voitonvarmuudesta ja ylimielisestä taktikoinnista ajan hengen mukaan - opportunistisesta oman edun tavoittelusta.

Puolueen tilanteesta esimerkkinä oli myös Ulf Sundqvistin ja Paavo Lipposen NKP:n johdolle esittämä valittelu siitä, että puolueessa vielä oli vaikuttamassa oikeistolaisia muutosvoimia.

Puolueessa ryhdyttiin pelaamaan ns. Moskovan kortilla. Pyrittiin ohittamaan kommunistit ne vasemmalta sivuuttaen.

Pääministeripuolueena sosialidemokraatit paljolti muiden huomaamatta valtasivat opetushallinnon johtopaikat, kouluhallitus puhdistettiin vanhasta väestä ja korvattiin puolueen koulutuspoliittiseen ohjelmaan sitoutuneilla. Opetusministerinä Ulf Sundqvist julisti: “jos Suomea ei saada äänestämällä sosialistiseksi, se toteutetaan koulun avulla”. Kouluhallituksen pääjohtajana aloitteleva Erkki Aho totesi puolestaan toteuttavansa sosialidemokraattisen puolueen koulupolitiikkaa.

Mitä oli sosialidemokraattien koulupolitiikka? Se oli yksityiskohtaisesti määritelty puolueohjelmassa. Yleisesti siitä voi todeta, että perusvireenä on luokkavastakohtaisuuksien korostaminen ja vallitsevan demokraattisen yhteiskuntajärjestyksen kumoamiseen kannustava ote. Sanankäyttö ja määritelmät ovat väärentämätöntä marxilaista retoriikkaa. Voikin hyvin arvella, että ohjelma kaikilta osiltaan oli suoraa käännöstä tuon kansainvälisen internationaalien ohjelmista. Otsikolla “Suomalainen koulu nykyisin” lähtökohdaksi todetaan: “Vielä 1970-luvun alussa maamme koulutusjärjestelmän perusta on sama kuin teollisen kapitalismin alkuvaiheessa. Rinnakkaiskoulu-järjestelmä on huolehtinut tehokkaalla tavalla valikoinnista ja muokkauksesta, jonka tuloksena toiset päätyvät jo varhain käytännön työtehtäviin tai työreserviin työttömiksi ja toiset taas saavat koulutuksen virkamiehiksi tai tuotantokoneiston johtotehtäviin. Pitkä koulusivistys oppi- ja korkeakoulujen kautta on ollut itsestäänselvyys varakkaimman porvariston lapsille.”

Mikähän oli tuo rinnakkaiskoulujärjestelmä? Itsenäisyyden alusta lähtien oppikoululaitos perustui vanhempien ja paikkakuntien yhteisöjen perustamiin oppikouluihin. Siis kotien ja ympäristön koulutusmyönteisyyteen, sivistystarpeeseen. Vuonna 1919 oppikouluja maassamme oli yhteensä 159, joista yksityisiä 104, valtionkouluja oli 55, Vuonna 1939 kouluja oli

233, joista yksityisiä 144. Vuonna 1969 kouluja oli 516, joista yksityisiä 364. Siis 70 prosenttia. On täysin kiistatonta ja todellisuutta, että kodit, kotien ympärillä olevat yhteisöt kattaen koko maan, loivat kansalle, niin kapitalistien kuin työväen lapsille mahdollisuuden koulunkäyntiin. Valitsevan koulujärjestelmän sosialidemokraatit leimasivat nyt riistokoneistoksi. On totta, että koululaitos ei kannustanut vallankumoukseen. Se toteutti demokraattisesti valitun hallinnon päättämää kasvatus-tehtävää. Väite, että tuo kapitalistinen koulujärjestelmä oli erityisesti syrjinyt työläisperheiden lapsia, oli hämmästyttävä ja on sitä edelleenkin. Tuollainen väitehän voi perustua vain tarkoitukselliseen agitaatioon, sosialistisen vallankumouksen retoriikkaan kuuluvana uskonoppina.

En ryhdy ohjelmaa laajasti tässä käsittelemään. Joitain itse opetuksen järjestämiseen liittyviä yksityiskohtia on kuitenkin Vapaan Koulutuksen Tukisäätiön toiminnan ymmärtämiseksi perusteltua todeta. Yleissivistävästä koulusta ohjelmassa todetaan: "Yleissivistävä peruskoulutus on laajennettava peruskou-lua ja nuorisoasteista koulutusta uudistamalla siten, että se kestää 18-19 ikävuoteen eli n. 12 vuotta". Erikoisesti on varot-tava, että peruskoulutuksen sisään ei synny eriarvoistavia rinnakkaiskoulujärjestelmiä". Tästä voi todeta, että totalitääriinen järjestelmä ei kestä eikä siedä vertailua. Siksi moniarvoisuus tuli estää.

Edelleen tavoitteista: "Ylioppilastutkinto tulee viipymättä poistaa. Ylioppilastutkinnon sijalle ei tule luoda mitään sel-laista järjestelmää, joka säilyttää oppilaiden välisen arvosana-kilpailun, sillä on osoitettu, että juuri vähävaraisten perheiden lasten koulumenestys ja halukkuus kärsii eniten voimakkaasta kilpailuhengestä". Oppilasarvostelusta ohjelmassa mm. tode-taan, että "arvostelujärjestelmästä on karsittava sellaiset omi-naisuudet, jotka yksipuolisesti suosivat ylempien sosiaaliryh-mien lapsia tai, jotka mahdollistavat arvostelevan henkilön arvostusten vaikutuksen arvosteluun". Mitenkähän oli tarkoitus

estää tuollainen uhka? Kaiken kaikkiaan päämääränähän oli kaiken oppisaavutusten mittaamisen poistaminen. Kuuluihan sosialistiseen koulutusajatteluun oppisaavutusten tasa-arvo. Tällaisen saavuttamisen mahdollisuudesta ansioitunut jo edesmennyt yhtenäiskoulun kehittäjä Touko Voutilainen totesi, että, jos tasa-arvo halutaan saavuttaa, se edellyttää esimerkiksi, että lahjakkaille opetetaan osa väärin, tai että sellaiset suljetaan opetuksesta ajoittain kellareihin. Oppisaavutusten tasa-arvon saavuttaminenhan on todellisessa elämässä mahdollista vain siten, että arvioinnista luovutaan. Se olikin demareiden lopullinen tavoite.

Ammattikoulutus on ohjelmassa kuitattu lyhyellä maininnalla. Siinä todetaan: "Ammattikoulutuksen sisältöä on välittömästi kehitettävä niin, että yhteiskuntatiedon, erityisesti ammattiyhdistystiedon opetusta voimakkaasti lisätään". Ammattikoulutuksesta vaatimuksiksi erityisesti korostui oppisopimuskoulutuksen lakkauttaminen ja teollisuuden ammattikoulujen ottaminen kuntien haltuun. Otetaanpa tässäkin esimerkiksi paperikone. Mitä lisäarvoa olisi saavutettu paperin ammattilaisten kouluttamisen siirtämisellä kunnille? Olisiko kunta etevämpi ammattikouluttaja kuin teollisuus? Vaatimushan voi perustua vain sosialistiseen ohjelmaan, tuotantokoneiston ottamisesta yhteiskunnan haltuun. Teollisuuden osalta tuo kai oli ajateltu yhdeksi askeleeksi sosialisoinnin suuntaan.

Demareitten ohjelma käsittää laajasti kaiken koulutukseen ja sivistystoimintaan kuuluvan. Yleisesti voi todeta että niin opettajainvalmistuksen, kouludemokratian kuin oppikirjatuotannon osalta peruslinja oli sama, luokkavastakkaisuus, porvarillisuuden karsiminen ja sosialistisen järjestelmän rakentaminen keinoista piittaamatta. Kouluneuvostoista sen verran, että nythän on osoitettu, että niitä johdettiin ulkopuolelta. Tiedän kokouksia, joihin pyrki ulkopuolisia aikuisia ohjaamaan ja valvomaan kokouksen kulkua. Tietämissäni tapauksissa rehtori esti tuollaisen ja joutui tietenkin hyökkäyksen kohteeksi. Vasemmiston

tavoite oli kouluneuvostoja hyväksikäyttäen hyökätä opettajien ja kotien auktoriteettia vastaan ja saada aikaan sekaannusta. Osittainhan tuo onnistuikin, joksikin aikaa. Kuka muistaa enää teinien punaisen kirjan, jossa opastettiin järjestyksen häiritsemiseen kouluissa ja hyökkäyksiin opettajia vastaan?

Vapaan Koulutuksen Tukisäätiön toiminta tuli ensimmäisen kerran julkisuuteen marraskuussa 2004, kun toimittaja Unto Hämäläinen Helsingin Sanomien kuukausiliitteessä käsitteli sitä kolumnissaan "Porvarien salainen säätiö" leimalla erittäin salainen. Hämäläisen kolumni perustui tohtori Jari Leskisen kirjoittamaan Sotavahinkoyhdistyksen säätiön historiaan ja siinä VKTS:n toimintaa käsittelevään osaan. Hämäläinen toteaa kolumnissaan yleiseen poliittiseen tilanteeseen viitaten mm., että "porvarit nukkuivat huonosti, todella huonosti" ja edelleen "vasemmistovaaraan piti vastata. Siihen tarvittiin paljon rahaa ja taitavia organisaattoreita". Tämä oli siis Unto Hämäläisen tulkinta Vapaan Koulutuksen Tukisäätiön toiminnan alusta, ja kyllähän arvio olikin paljolti oikea. Ryhdyttiin syytteleämään vastavalkeita.

Säätiön perustamisesta päätettiin ja 16. marraskuuta 1973 pidetyssä kokouksessa. Säättäjiä olivat kolmekymmentä maamme kulttuurielämän, elinkeinoelämän, pankki- ja vakuutusalojen sekä politiikan tunnettua vaikuttajaa ja alojensa auktoriteettia. Säättäjät nimesivät erillisen valtuuskunnan käynnistämään ja valvomaan toimintaa. Valtuuskuntaan tulivat mm. Päiviö Hetemäki, Suomen Kulttuurirahaston yliasiamies Matti Ilmanen, OKO:n pääjohtaja Seppo Konttinen, vakuutusneuvos J. E. Mäntylä, vuorineuvos Erkki Partanen, pääjohtaja Filip Pettersson HOP-pankista, kauppaneuvos Vilho K. Ruoho Wihurin rahastosta, Keskuskauppakamarin toimitusjohtaja Sakari Yrjönen ja professori Veikko Heinonen Jyväskylästä. Säätiön taustalla oli siten kattava joukko suomalaisen porvarillisen yhteiskunnan voimahahmoja. Tässä vaiheessa valtuuskuntaan ei tullut päivän poliitikkoja. Heitä hallintoon tuli toiminnan laajetessa.

Tarkoitukseksi todettiin mm: Säätiön tarkoitus on edistää kasvatuksen vapauden periaatteille rakentuvaa ja kansalaisten oma-aloitteiseen osallistumiseen perustuvaa koulutus- ja sivistystoimintaa. Tämän tarkoituksen toteuttaminen oli siis johtotähti ja se periaate, mihin toiminta kaikissa vaiheissaan keskittyi. Ensi vaiheessa ajatuksena oli, että tavoite toteutuisi parhaiten yksityisoppikoulujärjestelmää tukemalla. Siis sitä vasemmiston hyökkäyksen kohteeksi joutunutta koulujärjestelmää. Tässä on korostetusti todettava, että peruskoulua ei vastustettu. Vastustettiin koulun politisointia, puoluepolitiikan viemistä kouluihin ja koululaitoksen valjastamista vetämään yhteiskuntajärjestelmämme kumoamiseen tähtäävän vallankumouksen vankkureita.

Toimintaa aloitettaessa ajatus oli yksityiskoulujen taloudellinen tukeminen. Tilanne niiden osalta kehittyi kuitenkin nopeasti sellaiseksi, että suora taloudellinen tuki niille ei olisi tarkoituksenmukaista, eikä vaikuttavassa määrin edes mahdollista. Oli keskityttävä itse substanssiin. Tämä edellytti organisaation tarkistamista.

Itse mukana olleena voin todeta, että organisoituminen tapahtui varsin spontaanisti eri alueilla ja hyvin erilaisissa tehtävissä toimivien ihmisten yhteydenotoissa. Yhdistävä tekijä oli vasemmistovaaran tunteminen. Ylhäältä tullutta käskyä tai ohjausta ei ollut.

Syntyi sittemmin koordinoitiryhmänä tunnettu ja sellaisena toiminut säätiön operatiivinen ydin. Se oli eri kuin säätiön virallinen hallitus. Ryhmälle ei säätiön hallinto määritellyt tehtävää tai sääntöjä. Se määritteli itse itselleen tavoitteet ja toiminnan. Ne säätiössä sitten sääntöjen puitteissa vahvistettiin.

Ryhmään noiden kansalaiskeskustelujen tuloksena tulivat tohtori Manu Renko Jyväskylän yliopistosta, tohtori Matti Peltonen Tampereen yliopistosta. Matti Peltonen oli myös samalla Valkeakoskella Yhtyneitten koulutusjohtajana. Maisteri Heikki

Hirvinen, hän oli tuolloin siirtynyt kouluhallituksen ylitarkastajan tehtävistä STK:n koulutusvaliokuntaan koulutusasiamieheksi, kouluneuvos Vesa Lyytikäinen ja Jaakko Aho. Minä tulin täysin koulu- ja kasvatustieteen maailman ulkopuolelta. Toimin tuolloin Pääkaupunkiseudun Yhteistyövaltuuskunnassa joukkoliikenneasioissa. Voi olla, että minun mukaan tuloni perustui, tosin vähäiseen puoluepoliittiseen kokemukseeni. Olin kokoomuslaisena joissain lautakunnissa ja kokoomuslaisena toimihenkilönä YTV:ssa ja siellä neuvostovastaiseksi leimattuna. Tuolloin linja-autoillakin ajateltiin edistettävän vallankumousta!

Tällä joukolla hyvin nopeasti vuoden 1975 alkukuukausina arvioitiin tilanne, resurssit ja painopistekysymykset.

Toiminnan tavoitteiksi määriteltiin:

- o koululaitoksen vapaiden kehitysmahdollisuuksien säilyttäminen
- o riittävien ja yksilöllisten koulutusmahdollisuuksien turvaaminen nuorisolle
- o koulutuksen tulosten parantaminen yhteiskunnan ja erityisesti työelämän tarpeita vastaavaksi
- o tuhlailevan ja lyhytnäköisen koulutuspolitiikan estäminen
- o kansalaisten luottamuksen palauttaminen opetustoimeen

Päämäärän saavuttamiseksi toiminta kohdistetaan koululaitokseen ja sen kehittämiseen sekä opetustoiminnan, opettajainkoulutuksen, oppikirjatuotannon jne. seurantaan ja siitä johtuviin toimenpiteisiin ja erityisesti tiedottamiseen.

Vuoden 1975 kuluessa toiminnan puitteet, tarve ja mahdollisuudet selkiintyivät. Alkuvuoden aikana koottiin henkilökohthaisten suhteiden ja "pankaa sana kiertämään" -menetelmällä seminaarit käsittelemään sekä yleissivistävän koulun että ammatillisen koulutuksen tilannetta, uhkia ja tarvittavia toimenpiteitä. Korostan tässäkin, että kyse oli vapaaehtoisesta ja pakottamattomasta kansalaistoiminnasta. Tosin joukko oli valikoitunutta hyvin laajoja taustoja edustavia ammattilaisia.

Tilaisuuksissa Vapaan Koulutuksen Tukisäätiö ei ollut mitenkään erityisesti mainiten järjestäjänä. Näissä seminaareissa tarkentui yhteistoiminnan laajuus, mahdollisuudet ja käynnistäminen.

Yhteistoiminta perustui henkilökohtaisiin suhteisiin ja ennen kaikkea luottamukseen. Osanottajien motiiveja ei kyselty. Kuitenkin tilaisuuksien ilmapiiristä voi tuolloin päätellä tunnettua marssilaulua lainaten “sama kaiku on askelten”. Vasemmiston otteet ja tavoitteet olivat tuolle joukolle jo selvinneet.

Yleispolitiikassa koulupolitiikka ei vielä ollut mitenkään myyvä tai seksikäs. Koululaitokseen oli perinteisesti luotettu. Siksi päivän poliitikkoja ei vielä tuolloin ollut mukana toiminnassa. Poliitikot kyllä sitten havahtuivat tilanteeseen. Siitä tässä jäljempänä. Vuoden loppuun mennessä toimimaan ryhtyvä organisaatio oli kutakuinkin koossa.

Toiminnan ytimenä, koordinoijana ja generaattorina oli koordinointiryhmä. Koordinointiryhmä kokosi seuraavana portaana toimineen ns. Tornin ryhmän. Nimensä se omaksui kokoontumispaikasta. Tornin ryhmässä kokoontui käsiteltävästä aiheesta riippuen parikymmentä henkilöä koordinointiryhmän lisäksi. Sen toiminnassa mukana olleet olivat taustoiltaan opetushallinnosta, niin keskushallinnosta kuin kentältäkin, koulun kentältä, järjestöistä, kuten STK, LTK, MTK ja OAJ. Poliitikot olivat yleensä puolueidensa sivistysvaliokunnassa toimivia edustajia. Jari Leskisen haastattelussa ryhmän puheenjohtaja Manu Renko totesi “ryhmän toimintaan osallistuvien määrä oli n. 30. Osallistujien määrä oli lisääntymässä, voidaan puhua jo osallistujien määrän huomattavasta paineesta”. Näin tilanne oli.

Tornin ryhmän luonteesta ja vaikuttamisesta tohtori Jari Leskinen ulkopuolisena tarkastelijana on tutkimuksessaan todennut: “Koulutuspoliittisen vaikuttamisen kannalta tarkasteltuna voidaan todeta, että Tornin eli T-ryhmän tärkeimmän vaikuttajajoukon muodostivat sekä kouluhallituksen, ammatti-

kasvatushallituksen ja opetusministeriön tietyt korkeat virkamiehet että tietyt porvarillisten puolueiden kansanedustajat. On erittäin hämmästyttävää todeta, että VKTS:n Tornin ryhmään kuului todella korkeita opetushallinnon virkamiehiä. Tämä luonnollisesti takasi VKTS:n vahvan asiantuntemuksen ja tukisäätiön saamien tietojen ajantasaisuuden”.

Viitaten tässä Ilkka Suomiseen lausumaan kokoomuslaisten eristämisestä totean, että Torninryhmä omalta osaltaan oli foorumi, joka loi noille eristetyille ja vieroksutuille oikeistolaisille mahdollisuuden olla ajassa mukana ja vaikuttaa.

Koulutuspoliittiseen lainsäädäntötyöhön vaikuttamiseksi VKTS:ssä perustettiin Tornin ryhmään kiinteästi yhteydessä olevia erityisryhmiä. Erityisryhmät valmistelivat sen käsitteilyyn alueidensa kysymyksiä. Ryhmien vetäjinä oli Torninryhmän jäsenet taustojensa perusteella. Näitä olivat mm. peruskoulu, lukio, ammattikoulutus, aikuiskoulutus sekä laki- ja asetusryhmät. Järjestelmä kokosi ajoittain seminaareihin varsinaisen toiminnan ulkopuolisia koulutusmaailman ammattilaisia ja vaikuttajia kuulemaan ja keskustelemaan tilanteesta. Osanottajia oli läänien hallinnosta, kaupan, pankkien- ja vakuutusmaailman koulutusorganisaatioista, eri järjestöistä jne.

Tuollainen oli siis toteutusorganisaatio. Lainaan suoraan Säätiön erään vuoden toimintakertomusta. Siinä todetaan: “erityisryhmien jäsenmäärä on 6-8 / ryhmä. Erityisryhmät käyttävät lisäksi toiminnassaan asiantuntijoita, joilla ei ole suhdetta seurantajärjestelmään. Ryhmät kokoontuvat keskimäärin kerran kuukaudessa. Yhteensä kokouksia on toimikauden aikana ollut n. 40. Näiden lisäksi on toiminut kerrallisia kysymyksiä käsitelleitä ryhmiä”. Tällaisia olivat mm. oppikirjatuotantoa ja opettajainvalmistusta käsitelleet.

Kouludemokratiakysymykset kaikkineen olivat Opettajajärjestön ja kouluhallituksen keskeisissä neuvotteluissa. Muistaakseni Erkki Aho on todennut, että hän sopi ristiinäänestyksestä

OAJ:n kanssa. Oliko näin, tiedon voi varmaan Erkki Aho itse oikaista, jos tietoni on väärä. Kouludemokratiaan seuranta-järjestelmässä tietenkin kiinnitettiin huomiota. Siihen liittyviä koulurauhalle haitallisia seurauksia arvioitiin ja tarvittavista toimenpiteistä keskusteltiin. Minulla on kuitenkin se käsitys, että taistelu, jos nyt tuota määritelmää haluaa käyttää, oli kouluneuvostojen sisällä, kouluissa. Varmaankin säätiön toiminnassa mukana olevia osallistui tuohon otteluun omissa taustaryhmissään, kuten eduskunnassa. Neuvostojen toiminta nousi valtakunnallisesti yleiseksi keskustelunaiheeksi paljolti kai kotien vaikutuksesta. Neuvostojen toimintahan politisoitui erittäin kärjistyneeksi. Sisäisissä valtataisteluissa kasvoi useitakin sittemmin politiikassa merkittäviin asemiin nousseita nuoria naisia ja miehiä oikealta ja vasemmalta. On joka tapauksessa arvioitavissa, että kouluneuvostot ja teiniliitto olivat alue, jolla vasemmisto kärsi ensimmäiset tappionsa yhteiskunnallisessa valtataistelussa. Voi myös arvioida, että toiminta herätti kansalaiset yleisimminkin huomaamaan vasemmiston pyrkimykset koulumaailmassa.

Aika oli korostuneen politisoitunut. Valtion niin kuin kuntien virat ja toimet oli käytännössä läänitetty puolueittain. Nimitysasioissa puolueet eivät sekaantuneet toistensa reviiireille. Oikea jäsenkirja oli sivuuttamaton edellytys tulla valituksi. Näin alimmasta tehtävästä ylimpään. Säätiön aloittaessa toimintaansa tilanne etenkin opetushallinnossa tuli selvittää. Oli siis elettävä ajassa vallitsevan todellisuuden mukaan. Koottiin "opetushallinnon nimityspolitiikka" selvityksenä tilanne opetusministeriön, kouluhallituksen, ammattikasvatushallituksen, yleisradion opetusohjelmien jaostojen, tärkeimpien komiteoiden ja toimikuntien virkamiesten ja jäsenten poliittisista sidonnaisuuksista. Näinkin laajan selvityksen kokoamiseen osallistui suuri joukko kyseisissä yhteyksissä itse olleita henkilöitä. Tämä selvitys oli taustalla kun seurantajärjestelmää rakennettiin. Kyseessä oli siis nimityspolitiikkaa koskeva sel-

vitys tai tutkimus. Miten asian nyt haluaa nimetä. Vielä vuosikymmeniä jälkeenpäin tuota tutkimusta vastaan näytetään hyökättävän! Puhutaan mustista listoista. Kysynkin, eikö nimityspolitiikkaa olisi saanut tutkia? Ymmärrän hyvin, että varsinkin tuolloiset äärivasemmistolaiset kantavat vieläkin asiasta kauraa. Toihan tutkimus päivänvaloon menossa olleen kehityksen. Henkilöihin kohdistuvaa kampanjaa asiaan ei liittynyt, toisin kuin vasemmistolaisten heidän porvareiksi leimaamiensa henkilöihin kiinni käyneisiin hyökkäyksiin.”

Selvityksen perusteella myös eduskunnassa porvaripuolueet heräsivät siihen toteamukseen, että vasemmisto, etenkin demarit olivat vaivihkaa muiden huomaamatta ottaneet opetushallinnossa avaintehtävät haltuunsa. Tästä tietenkin tehtiin johdopäätökset. Kansaedustajia alkoi liittyä mukaan toimintaan enempiä kyselemättä. Yleisesti tilanteesta todettiin, että vinoutuneen kehityksen ja vasemmistopainotteisen toiminnan pysäyttämiseksi ei-sosialistiset puolueet, ja niiden kanssa samojen päämäärien hyväksi toimivat kansalaisjärjestöt sekä elinkeino- ja talouselämän piirit on pyrittävä nopeasti saamaan tuloksia tuottavaan yhteistyöhön. Tämä toteutuikin, kuten edellä olen esittänyt.

Samaan aikaan julkisuuteen tuli ns. Pirkkalan koulukokeilu. Tampereen yliopiston psykologian laitos oli saanut kouluhallitukselta tehtäväkseen toteuttaa marxilaiseen historia-käsitykseen perustuvan historian opetuksen kokeilun Pirkkalan kunnassa. Tampereen yliopistossa oli laadittu tuohon ideologiaan perustuva opetusmoniste. Ilmeni, että moniste oli kutakuinkin suora käännös neuvostokarjalassa 1960-luvulla käytössä olleesta oppikirjasta.

Suuressa osassa lehdistöä marxilaisten hanke leimattiin sanoja säästämättä täysin sopimattomaksi Suomen kouluihin. Suhtautuminen osoitti myös, missä tuolloin kulki raja marxismileninismien viemisestä Suomen koululaitokseen. Luokkavihaa lietsovan, tosiasioiden valinnaltaan erittäin yksi-

puolisen ja poliittisesti tarkoitushakuinen kokeilun tuomitsivat myös historian asiantuntijat. Monisteessa pirkkalalaisille koululaisille opetettiin, että korkein kehitysvaihe eli sosialismi oli jo saavutettu maailman ainoassa todellisessa työläisten ja talonpoikien valtiossa eli Neuvostoliitossa.

Vanhempien reaktio oli, kun opetusmoniste paljastui “voivatko he enää lähettää lapsiaan turvallisesti kouluihin, jos vasemmistovetoinen kouluhallituksen johto rahoittaa valtion varoista Pirkkalan kokeilun tapaisia kokeiluja laajemminkin, enemmän tai vähemmän salassa?” Tunnettu kouluhallintomies, professori Unto Somerkivi totesi, että Pirkkalan kokeilu vei valitettavasti Suomen kansalta pitkäksi aikaa luottamuksen koulukokeiluun ja koko kouluhallituksen toimintaan, eikä ainoastaan kansalta vaan myös valtakunnan päättäjiltä. Kun tähän kokeiluun liitetään lisäksi vielä se, että oppikirjojen tarkistamista alistettiin suomalais-neuvostoliittolaiselle toimikunnalle, kuva entisestään selkiintyi, se missä menttiin.

Asia nousi eduskunnassa kiivaaseen käsittelyyn. Ulf Sundqvist ja Erkki Aho joutuivat selittelemään ja väistelemään vastuutaan tapahtuneesta. Rajat sille mikä Suomessa oli mahdollista, oli joka tapauksessa nyt osoitettu.

Siihen, miksi kokeilu oli annettu tunnetusti stalinistijohtoiselle laitokselle Tampereella, kuka tosiasiallisesti johti kokeilua, ja mikä olisi ollut kokeilun seuraava vaihe, jos sitä ei olisi pysäytetty, ei saatu vastauksia. Selvää on, että kyseessä oli pilottihanke, jolla oli tarkoitus raivata tilaa marxilaisen opetusmateriaalin syöttämiselle koululaitokseen.

Nyt, kun tutkimuksista tiedämme, Suomi oli tuolloin KGP:n kokeilulaboratorio, ei ole kaukana ajatus, että tuo opetus-kokeilu kuului siihen ja oli siten Neuvostoliitosta johdettua. Siis olisiko opetushallinnossa ollut vieraan vallan ohjausta? Jos näin olisi ollut, kyse olisi ollut maanpetoksen valmistelusta.

Tapahtunut heijastui Säätiön toimintaan. Tilanteesta T-ryhmän puheenjohtaja Manu Renko totesi mm.: “Kokeilun ilmi-

tulon jälkeen ei ollut enää vaikeuksia rekrytoida porvarillisia ja sitoutumattomia virkamiehiä yhteistyöhön”. Näin oli myös poliitikkojen ja rahoittajien kohdalla. Toiminnan laajentamispaineet johtivat perustamaan seurantajärjestelmän rinnalle samoihin päämääriin pyrkiviä uusia toimintafoorumeja. Perustettiin Suomen Lukioyhdistys. Sitä perustamassa oli varsin näytävä joukko poliitikkoja, koulutoimenjohtajia, läänien virkamiehiä ja lukiokoulujen rehtoreita eri puolelta Suomea. Toiminta kattoi siten käytännössä koko maan. Lähtökohta perustamiselle oli lukion ja ylioppilastutkinnon puolustaminen.

Yhdistyksenä sen oli mahdollista esiintyä eduskunnassa, antaa lausuntoja ja esiintyä asiassa etujärjestönä. Lausuntojaan ja kannanottojaan valmistellessaan sillä oli suorat yhteydet mm. T-ryhmään. Yhteydet toimivat tietenkin myös toisin päin. Yhdistyksen toimintaan oli siten koottu ilmeisesti paras koulupoliittinen asiantuntemus ja luotu suorat yhteydet porvarillisiin eduskuntaryhmiin.

Toiminnalla arvioni mukaan oli merkittävä vaikutus lukion asemaa ja kehittämistä koskevaan lainsäädäntöön ja lukion sekä ylioppilastutkinnon kehittämiseen. Tämän kovan vaikuttamisen lisäksi toiminta oli moraalisenä tukena lukion rehtoreille, jotka olivat erityisesti maakunnissa vasemmiston painostuksen kohteena. Tuo kokenut kouluväkihän piti vasemmiston tavoitteissa vaientaa kouluvallankumousta häiritsemästä.

Opettajainkoulutukseen liittyi arvostelukäytäntö. Siitähän demareiden puolueohjelmassa todettiin: “arvostelujärjestelmästä on karsittava sellaiset ominaisuudet, jotka yksipuolisesti suosivat ylempien sosiaaliryhmien lapsia tai, jotka mahdollistavat arvostelevan henkilön arvostusten vaikutuksen arvosteluun”. Arvosteleva henkilö on tietenkin opettaja. Opettajien arvomaailma oli siis kyseenalaistettava tai opettajien arvomaailman oli muututtava. Ohjelmassa todetaan: “Suomalainen opettajisto on perinteisesti ollut valtaosaltaan poliittisilta asenteiltaan porvarillista. Tämä on ollut yhtenä tekijänä

siinä, että koulun organisaatio ja opetus aiheutti jatkuvan siirtymisen työväestöstä porvarien piiriin”. Edelleen ohjelmassa todetaan, että “[o]pettajainkoulutuksen rekrytointia on pyrittävä voimakkaasti muuttamaan siten, että työväestöstä lähtöisin olevien työväenhenkisten opettajien suhteellinen osuus selvästi kasvaa”. Mitäs tämä muuta oli kuin luokkataistelun ulottamista myös opettajainvalmistukseen. Tuollainen vaatimushan vääjäämättä tarkoitti opiskelijoiden valitsemista perhetaustan perusteella. Aitoa marxilaisuutta. Pyrittiinkö tuota toteuttamaan esimerkiksi Jyväskylän yliopistossa, sitä selviteltiin tuolloin ja ehkäpä siihen liittyisi mielenkiintoa vieläkin.

Opettajainkoulutuslaitosten marxilaisleniniläiseen poliittisoitumiseen kiinnitettiin vakavaa huomiota. Todettiin, että opettajainkoulutusyksikköjen opettajainvalinnassa on ilmennyt erittäin määrätietoista pyrkimystä avainasemien miehittämiseen ideologisesti tietyllä tavalla asennoituvilla opettajilla. Siis aivan kuten demarien ohjelmassa oli tavoitteeksi asetettu. Ja, että sama mahdollisuus on myös olemassa näiden laitosten opiskelijavalintoja tehtäessä. Edelleen todettiin, että sosialistisen kirjallisuuden osuus oli ennakkoon arvioitua suurempi ja, että jossain laitoksissa ilmeni selvää tarkoituksellista ko. aineiston painottamista siten, että sosialististen virikkeiden tarjonta oli painotettu koulutuksen alkuun.

Tällaisen sosialistisen opettajainkoulutuksen suunnittelun ja toteutuksen aatteellinen johto oli Jyväskylän yliopistossa. Seurantajärjestelmässä tämän kysymyksen käsittely ja toimenpiteet keskittyivät siten Jyväskylään. Manu Renko oli toiminut yliopistossa tutkijana ja opettajana pitkän kauden ennen siirtymistään Otavan oppikirjatuotannon johtoon. Professori Veikko Heinonen oli säätiön valtuuskunnan jäsen. Yhteydet ja suhteet laitokseen olivat siis hyvin mutkattomat ja luottamukselliset. Opettajainkoulutuksen seuranta ja siihen vaikuttaminen olikin Heinosen ja Rengon käsissä. Säätiön seurantajärjestelmässä tähän alueeseen ei siten jouduttu muuten keskittymään. Tilan-

teen tasalla pysyttiin oikein hyvin ja esimerkiksi poliitikoille voitiin toimittaa ajantasaista tietoa.

Korkeakoululaitos ei varsinaisesti kuulunut Säätiön toiminta-alueeseen. Korkeakoulujen toimintaa ja tutkimusta seuraamaan oli perustettu Korkeakoulu- ja Tiedepoliittinen Tutkimussäätiö, ns. kanslerisäätiö. Sitä johti tuolloin tohtori Hannu Rautkallio. Opettajainvalmistus oli näiden kahden säätiön välimaastossa ja kuten edellä olen todennut, henkilösuhteista johtuen siihen kohdistuvaa seuranta otettiin myös VKTS:n toimintaan edellä selostamallani tavalla. Mitä oli KTTS-säätiön osuus, siitä ei tässä tuon enempää.

Oppikirjatuotannon valtiollistaminen oli yksi koko vuosikymmenen kiistaa nostattanut kysymys. Kouluhallituksen pääjohtaja sekä opetusministerinä ollessaan Ulf Sundqvist vaativat useaan otteeseen julkisuudessa valtion oppikirjakustantamon perustamista. Myös Jaakko Itälä, liberaali, ja Matti Louekoski opetusministerinä ollessaan olivat voimakkaasti tällä kannalla. Heidän perustelujensa mukaan kouluissa jaettava tieto oli saatava luotettaviin käsiin, siis sosialistien valvontaan. Tämähän oli linjassa opettajainvalmistukseen kohdistettujen tavoitteiden kanssa. Tältäkin osin suunta oli selvä. Maahan oli saatava sosialistinen komento Kalevi Sorsan viitoittamalla tiellä!

Tornin-ryhmässä asia otettiin omaan käsittelyynsä. Ryhmä järjesti Manu Rengon johdolla luottamuksellisia neuvottelutilaisuuksia, joihin kutsuttiin vaikutusvaltaisia poliitikkoja kokoomuksesta, keskustapuolueesta, RKP:sta ja liberaalisesta kansapuolueesta, johtavia porvarillisia virkamiehiä sekä yhteistyövaikuttajia opettajajärjestöstä. Tällä yhteistyöllä päätettiin ryhtyä vastustamaan tuotannon valtiollistamista, kommunistien ja SDP:n sosialistisiiiven voimakkaasti ajamaa poliittista tavoitetta. Todettiin, että, jos oppikirjatuotannon valtiollistamispyrkimys olisi toteutunut, se olisi siirtynyt virkamiesten tehtäväksi, tilanteessa, jossa osassa virkamieskuntaa vasemmistoradikalismi oli voimansa tunnossa. Oli selvää, että

Pirkkalan kokeilun osoittama oppimateriaali olisi koulussa saanut etusijan. Tätä käsitystä vahvisti lisäksi se, että vasemistolaiset opetushallinnon virkamiehet ottivat oppia paljolti Itä-Saksasta. Erkki Ahon johdolla harjoitettiin aktiivista oppimateriaaliyhteistyötä Neuvostoliiton kanssa. Tästäkin on kysyttävä, mistä tuli aloite, tai saattaapa olla, että painostus. Tämän kamppailun tuloksena oppikirjatuotanto säilyi eri kustantajilla ja voi todetta, että suomalaisten omissa käsissä. SDP:n ajama hanke ei menestynyt, eikä asiaan siellä myöhemminkään palattu. Tässäkin onnistuttiin panemaan sulku sosialismin etenemiselle koululaitoksessa.

Poliittisiin puolueisiin puolueina, siis niiden organisaatioihin, ei oltu yhteyksissä. Sehän olisi ollut mahdotontakin toiminnan luonteesta johtuen. Kyse korostetusti oli vapaasta kansalaistoiminnasta, johon jokainen osallistui omilla ehdoillaan ja vakuuttuneena siitä, että mukanaolo ei kompromettoisi. Jos olisi ollut epäilyksiä siitä, että toimitaan erityisesti jonkun puolueen etuja ajaen, toimiminen ei olisi ollut mahdollista. Missä määrin puoluetoimistoissa siitä tiedettiin, se ei ollut missään vaiheessa keskusteluissa esillä. Voi ajatella, että luonne ja merkitys yleisemminkin joka tapauksessa ymmärrettiin ja se rauhoitettiin ulkopuoliselta sekaantumiselta tietoisesti. Kansanedustajien harkinnassahan oli mitä he taustoissaan toiminnasta kertoivat. Sellaisesta ei kysely.

Toiminnalla tietenkin pyrittiin vaikuttamaan politiikkaan. Toimintaan osallistuvat poliitikot olivat poikkeuksetta puolueidensa Eduskunnan sivistysvaliokunnassa toimivia kansanedustajia. Kokoomuksen ja keskustan sekä muidenkaan porvarillisten puolueiden koulutuspoliittisissa tavoitteissa ei ollut merkittäviä eroja. Kaikissa koulutusta ja koululaitosta koskevissa lainsäädäntötilanteissa porvarit yleensä toimivat yhdessä. Tästäkin on korostettava, että seurantajärjestelmä ei ollut vähäisemmässäkään määrin komento- tai ohjausorganisaatio. Siten kansanedustajat omaksuivat toiminnasta näkökantoja oman

ajattelunsa mukaan. En muista, että ristiriitoja olisi syntynyt.

Vaalien yhteydessä mukana olleita poliitikkoja tuettiin. Tuki oli yleensä kansalaiskokousten järjestämistä heidän vaali-alueillaan. Teemana tilaisuuksissa oli koulutuspolitiikka. Pääesiintyjänä oli kyseinen ehdokas itse. Tilaisuudet olivat kutsutilaisuuksia. Osallistujat olivat siten kyseisen henkilön vaalikoneistosta, ehdokasta muuten lähellä olevia ja esimerkiksi alueen kouluväkeä, jolle ehdokkaan politiikkaa haluttiin esitellä. Kun liikuttiin maakunnissa, ilmapiiri näissä oli intiimi ja jopa taisteluhenkkinen. Oltiin yhteisessä rintamassa isänmaan puolesta. Tuohon aikaan edustajilla oli ns. tukiyhdistykset, jotka toimivat lakien mukaan. Suora rahallinen tuki ohjattiin näihin tukiyhdistyksiin. Säätiön osalta se tuki ei ollut kovinkaan suurta. Oma arvioni on, että sen sijaan vaalitulaisuuksilla oli hyvinkin myönteinen vaikutus yhteishenkeä lujittavina tapaamisina.

Julkisuuteen toiminnalla ei pyritty. En muista, että merkittävää tai huomion ansaitsevaa kirjoittelua olisi ollut. Tämäkin osoittaa sen miten luottamuksellisesti ryhmät toimivat. Toiminta koettiin siinä määrin arvokkaaksi, että sitä ei irtiotoilla ja välistävedoilla haluttu vaarantaa. Yksikin näyttävä vuoto lehdistölle olisi vaikuttanut ryhmissä henkilösuhteiden häiriintymisiin ja toiminnan vaikeutumiseen.

Ainoa tieto kirjoittelusta minulla on Kansan Uutisten kirjoitus, joka liittyi Helsingin ns. korvaavakoulusotaan. Siinä lehti kirjoitti. "Oikeisto aikoo tyrmätä peruskoulun Helsingissä rahalla ja sekasorrolla. Peruskoulun jarruttajat suurpääoman asiamiehiä. Suurpääoman sormet jarruttavat tehokkaasti Helsingin peruskouluun siirtymistä. Kuten lehdessämme viime lauantaina kerrottiin, on eräänä keskeisenä syytöstehtäana pankkien ja vakuutuslaitosten edustajien sekä oikeistolaisen koulupoliitikkojen yhdessä perustama Vapaan Koulutuksen Tukisäätiö". Toimijoiksi Lehti erityisesti kuvien kanssa esitti Matti Virkkusen, Mika Tiivolan, Päiviö Hetemäen ja Tauno Nurmelan!

Tämäntasoista oli se vähäinen kirjoittelu. Siihen ei tietenkään kiinnitetty huomiota.

Sen sijaan osoituksena siitä, että oli toimittajia, jotka asiaa seurasivat, oli Uuden Suomen “Koulukkaan” kolumnipalsta. Koulukas näytti usein olevan perillä hyvinkin yksityiskohtaisesti erityisesti kommelluksista opetushallinnossa ja kirjoitteli niistä huumoriotteella. Näitä kolumneja kuulemma uteliaisuudella virastoissa odoteltiin ja luettiin.

Säätiön toiminnan lähtökohta oli pyrkiä tukemaan yksityisoppikoululaitosta ja sen opetustoimintaa. Korvaavia kouluja jäi vain Helsinkiin, ja Helsingin ulkopuolelle jäi jokin yksittäinen koulu. Porvarillisessa koulutuspolitiikassa rinnakkais-kouluilla ei ollut sellaista merkitystä, että puolueet olisivat siihen kiinnittäneet erityistä huomiota. Sen säilyttäminen ei kuulunut puolueiden tavoitteisiin, ei kokoomuksenkaan. Helsinki oli poikkeus. Siellä koulupoliittinen kamppailu oli Helsingin yksityisoppikoulut ry:n aluetta. Seuran jäsenkoulujen määrä on tällä hetkellä yli viisikymmentä. Erityiskoulujen määrä on lisääntymässä. Maahan ollaan siten rakentamassa uutta, uudenlaista rinnakkaiskoulujärjestelmää. Tilanne on siten tuollakin alueella palaamassa entiseen järjestykseen yhden poliittisen vaiheen jälkeen. Kamppailusta koulujärjestelmästä Helsingissä silloinen koulutoimenjohtaja Jouko Kauranne on kirjoittanut kirjassaan “Pääkaupungin koulusodat”.

Se, miten Säätiö tuota toimintaa kykeni tukemaan, oli tiedotustoiminnan tukeminen eri tavoin. Helsingissä koulujen johdossa, hallinnossa ja kaupungin luottamuselimissä oli siinä määrin kokeneita ja korkeatasoisia ammattilaisia, että kaupungissa valinnat ja ratkaisut voitiin tehdä loppujen lopuksi asiapohjalta, tarkoituksenmukaisesti kärjistyneestä vasemmistopolitiikasta riippumattomasti. Kiukku purkautui sitten edellä esittämälläni Kansan Uutisten kirjoituksen osoittamalla tavalla.

1980-luvun puoliväliin tultaessa vasemmistolainen uho alkoi hiipua. Muistelmien mukaan Kalevi Sorsakin alkoi luopua siitä sosialismista, jota hän oli poliittisen uransa alussa tavoitellut. Vuosikymmenen puolivälin jälkeen opetushallinnossa ja koulusuunnittelussa palattiin ns. normaalielämään. Vallankumouksesta haaveilu oli ohi.